

Романі Яг

ЗАКАРПАТСЬКЕ РОМСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАКАРПАТСЬКО РОМАНО КУЛЬТУРНО-СПІКАДО ЕКІПЕ
№1(13), вівторок, 18 січня 2000 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

ВІТАМІНА

Щиро вітаємо шефа-редактора газети "Романі Яг" Аладара Євгеновича Адама з днем народження! Бажаємо міцного здоров'я, щастя і творчої наснаги на майбутні часи.

Успіхів Вам, шановний Аладаре Євгеновичу, у всіх Ваших наступних починаннях.

Колектив редакції "Романі Яг".

Ádám Aladárhoz

Köszönöm a nép nevében
A roma kisebbség elnökének,
Hogy közbenjárt
az érdekekben
Fáradtságot nem ismerve.
Bizalommal tölt el a jelenléted.
Nehéz a kezdet, de a remény éltet.
Ha el esik valaki, te feleleled,
Mióta te vagy néped elnöke,
Meleg fény csillan a szívünkbe.
Mily tiszta a tenger, kék az ég,
Diszbe öltözik a bársonyos rét.
Ünnepi pompába tűndököl
A mélyről fakadó öröm
Még soha nem volt ilyen,
Hogy tollunk írni merészjelene.
Feltéve őrzött álmokat.
Hordoztak az évek.
Már az hittem,
Hogy soha nem lesz vége.

Гарно зустріли 2000-й рік!

В кінці грудня 1999 року всі ужгородці готувалися до приходу Нового року! З особливим нетерпінням чекали свят дити. Адже це й ялінка, й коляда, і гарні подарунки.

У приміщенні ідальні "Романі Яг" теж було організовано свято для учнів ЗОШ №13 та малят з ДВЗ №13. Свято пройшло у приємній ігровій атмосфері. У ньому взяли участь і батьки дітей, які були дуже задоволені показаною програмою.

На знімку: Святкування Нового року.

*Романінэ хагол дро рат,
Романінэ гаджестар на чореса,
Романінэ дрэ пзетэ ракх,
Ав ром ромэса - Манушэса!*

Якщо помре останній Ром

Якщо помре останній Ром,
-погасне зірка над табором,
застогнуть тихо гори, доли,
здринуться коні в чистім полі,
закриють місяць чорні хмари,
заплачуть скрипки і гітари,
затужить Велетень і Гном,
якщо помре останній ром.

Який лишили Людству слід
рома смугляві - деревній рід?
Кого й коли завоювали,
З якою вірою вмирали,
Де їх Держава і Столиця,
Де Фенікс - дух ромський гніздиться,
Хто обірвав його політ?
Який рома лишили слід?

Про це у класиків спитай,
Ромська душа в піснях - шукай!
В краях близьких і дальних - всюди
Ромські пісні на радість людям!
Важка до щастя в них дорога,
Шанують Волю, як і Бога,
Шукають свій на землі рай,
Та чи знайшли, у них спитай!

Якщо помре останній Ром
-затужить Велетень і Гном,
закриють місяць чорні хмари,
заплачуть скрипки і гітари,
застогнуть тихо гори й доли,
здринуться коні в чистім полі,
погасне зірка над шатром,
якщо помре останній ром...

ЧЕРГОВА АКЦІЯ ГЕНОЦИДУ

8 січня 2000 року в с Кам'янське Іршавського району стався трагічний випадок. Представник ромської громади, Голумб Іван Миколайович, 1976 року народження, захищав на дискотеці від посягань свою сестру. За це його було побито місцевими неромськими хлопцями (гадже) до втрати свідомості. Наступного дня ці ж хлопці побили усю родину Голумбів, в тому числі жнок та дітей. На очах у суддів цю смію калчили на подвір'ї серед білого дня ломачами та палицями. Ніхто перехожих і суддів не втрутився. Як наслідок, всі члени смі отримали важкі

фізичні травми. Але, незважаючи на це, лікарі Іршавської лікарні не госпіталізували травмованих ромів і вони вимушені були поїхати в Ужгород. Органи міліції Іршави няк не зреагували на звернення ромів про їх жорстоке побиття.

Про подальший розвиток подій та вирішення цього питання ми будемо вас інформувати в наступних номерах.

На знімках: Постраждала родина Голумбів

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Чехія

З першого листопада 1999 року Авіалінії Чеської республіки (ЧАЛ) знаходяться в центрі великого скандалу, оскільки широкі кола громадськості дізналися, що етнічна приналежність громадян відзначається у авіабилетах. Для ромів ця позначка є у вигляді букви "Д" і ЧАЛ розповсюджують подібну інформацію як по своїм офісам, так і всім партнерам по авіазв'язкам. ЧАЛ втягнуті зараз в цивільний судовий процес з цього питання.

Ромська Представницька Програма (RPP) звернулася до Інституту Відкритого суспільства (ОСІ) з пропозицією прийняти участь у бойкоті расистської політики ЧАЛ. Представники ромських організацій Чехії закликають всіх, хто хоче користуватись авіарейсами до Грецької Республіки з Чехії, обирати послуги інших авіакомпаній.

Новини з Інтернету

Євротернет - це неприбуткова міжнародна молодіжна організація, метою котрої є співпраця на основі колективізму і об'єднання ромської молоді Європи. Євротернет має підтримку в Генеральній Асамблеї та Європейському Союзи - рахується, що вона є кращим посередником в тих питаннях, що пов'язані з ромською молоддю.

Євротернет є організацією молодих людей, котрі відчувають, що є ромами на порозі ХХІ ст. і працюють журналістами, адвокатами, механіками або живописцями і не втратили відчуття часу, не загубили традиції ромів і вважають, що бути молодими ромами сьогодні - це зробити ставку на майбутнє.

Будь-який молодий європейський ром у віці від 14 до 30 років може стати членом Євротернету. Він може приймати участь в будь-якому національному проєкті або користуватись всіма набутками організації. Для участі в Євротернеті необхідно заповнити спеціальну форму та відправити її по електронній пошті.

Швейцарія

Швейцарія продовжила термін проживання для ромів з Косова до травня 2000 року.

500 ромам з Косова, котрі втекли в Швейцарію на початку 1999 року і котрі мали би перебувати в цій державі до 01.01.2000р., дозволено залишитись до 31 травня цього року. Спеціальний уповноважений підкреслив, що роми в Косові знаходяться в небезпеці - саме тому ніхто з 500 ромів досі не висланий з Швейцарії.

Швеція

Шведський Верховний Суд вирішив визнати дискримінаційною заборону входити в магазин жінкам у довгих сукнях.

Таку заборону прийняли власники універсаму в Маркфреді, мотивуючи це тим, що під довгим одягом, який в основному носять ромки, легко приховати поцуплений товар.

Заборона була явно спрямована проти ромів. Власники магазину не погодилися з рішенням суду і звернулися до вищого суду держави і знову ж таки програли. Крім того, вони були змушені сплатити ромським жінкам 5000 шведських крон за моральні збитки.

Росія

Прємну новину одержав з Польщі житель Твері Джуря Махотин, котрий є автором підручника ромського народу і відомим ромським поетом. Рік тому в Польщі було оголошено конкурс ромської поезії і Джуря Махотін став його переможцем. Крім диплома переможця, Джуря повинен отримати і солідну грошову винагороду.

Україна

За свою майже дев'яносторічну історію Лезнівська середня школа №13, що на Хмельниччині, такого ще не знала. Тут відкрили спеціальний клас для ромських дітей.

Підбирали учнів не по віку, і не по знанням. Взяли всіх, хто хотів навчитися грамоті. Роми, котрі живуть в цьому мікрорайоні, самі прийшли до директора школи з проханням прийняти їх дітей до школи. Виявилось, що серед першокласників є видатні таланти від шести до тринадцяти років.

Один з школярів вирішив попробувати щастя в музичній школі: тринадцятирічний хлопчик самостійно освоїв програму музичної школи і робити йому там практично нема що. Хлопчик дуже талановитий, але ... неграмотний. Довелось починати навчання з нуля, разом з іншими дітьми.

Відкриття подібного класу для школи стало подвигом. І не тому, що дуже важко знаходити контакт між ромськими та неромськими дітьми - просто це дуже незвично. А тим часом відношення між вчителями, батьками та дітьми склались дуже теплі і відверті.

І.Козак.

Ужгород

Першою ужгородкою, яка побачила світ у новому 2000-му році, стала донечка сім'ї Хрестинів. Вона народилась в нч на 1 січня в 0.05 хвилині і мала вагу 3200г. Цій обставині, звичайно, найбільше раділа мама Іра.

Через 35 хвилин у пані Долгової народився хлопчик, а трохи згодом - ще одна мама народила синочка.

За розпорядженням ужгородського мера С.Зембера перша народжена дитина 2000-го року одержить 5000 гривень.

ПОБУТ РОМІВ КУРДІСТАНУ

Курдистан ніколи не був політичним або адміністративним утворенням. Мова йде про історико-географічну територію Близького Сходу, до якої належить частина Туреччини, Срії, Іраку та Ірану. Жителями даної області є не лише курди, але й роми, яких місцеве населення називає "Раванд". Своїм способом життя та поведінкою вони в деякій мірі нагадують волошських ромів.

Деякі з них зголошуються до етнічної групи "Дом" (вони, як правило, вже довго ведуть осілий спосіб життя). Та більшість ромського населення кочує. Влітку роми збираються на півночі Курдистану, зимою ж на сході, причому й там і там мають постійні домики.

Цікавим є те, що усі вони мають по три імені. Першим є ім'я громадянське, другим є ім'я, що вживається лише в колі ромської общини, третім є ім'я ритуальне, таємне. До речі, останнє ім'я повідомляють матері лише при досягненні повноліття.

"Дай", "дайор" прирівнюється майже до святої. Ще б пак, адже вона породжує найбільше багатство - дітей. І чим більше, тим краще! Жінки носять яскравий одяг, хустинки, коштовності.

Так як в Курдистані досить легко добути золото, багато курдських ромок з умінням професійних дантистів займаються виготовленням золотих зубів. Парадоксальним, головне для чоловіків, є те, що вони надівають золоті коронки на зовсім здорові зуби. І, як правило, на всі.

Гідними уваги є й етнічні звичаї, пов'язані з весіллям та похоронами. Символом першого є сіль та розламаний хліб, поданий молодятам. Символом другого - природа, тобто повернення туди, звідки людина прийшла. За звичаєм, важко хвору людину вносять помирати в поле. Там, за будь-якої погоди, з нею залишаються її близький доти, поки вона не помере, що може тривати й декілька тижнів. Після смерті небіжчика обминають соленою водою, одягають у найкраще взуття і охороняють тіло ще декілька днів. Увесь свій статок мертвий бере з собою в могилу. Успадкувати після нього можна лише будинок!

Ромська община в Курдистані має феодальні ознаки. Вона диспонує мінімальною кількістю освічених людей, але досягає хорощих, іноді аж "дивовижних", результатів у народній медицині.

На знімку: Одна з представниць курдських ромів.

Деякі лікарські рослини, що вживаються курдськими ромами, на диво тотожні з рослинами, які використовують для лікування ромів південної Словаччини, областей Спішу та північної Угорщини.

Схожі навіть музика та мова згаданих регіонів. У мові вживається багато слів, запозичених з хінді або перської.

Ще необхідно підкреслити факт, що курдські роми - дуже порядні люди. Адже всупереч своїй імпульсивній натурі, вони ніколи ні на кого організовано не нападали. А в більшості випадків навіть не здатні захистити себе при нападах турків, які нерідко трапляються.

(Матеріал взято з чеського журналу "Amara gendalos")
Переклад Наталії Ференц

МІЖНАРОДНИЙ ФОНД "ВІДРОДЖЕННЯ" - ШЛЯХ ДО ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА

З проханням розповісти про нього трохи конкретніше, ми звернулися до представника Міжнародного фонду "Відродження" (МФВ) в Ужгороді Вадима Чепурнова, який і надав нам вичерпну інформацію про роботу фонду в цілому й на теренах Закарпаття зокрема.

Даний фонд було засновано в квітні 1990 року. Він є частиною мережі фондів відомого американського фінансиста й філантропа Джорджа Сороса, яка складає 31 національну організацію.

Діяльність цих організацій розповсюджується на такі країни як Албанія, Азербайджан, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Вірменія, Гаїті, Грузія, Гаїана, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Македонія, Молдова, Монголія, Південно-Африканська

Республіка, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Словенія, Таджикистан, Угорщина, Узбекистан, Україна, Хорватія, Чехія та Югославія.

З метою розбудови відкритого суспільства цієї фундації підтримують програми та ініціативи в сфері освіти, громадянського суспільства, незалежних засобів масової інформації, мережі Інтернет, мистецтва і культури, реформування соціальної, правової та економічної систем. Інститут відкритого суспільства (Нью-Йорк) та Інститут відкритого суспільства (Будапешт) створюють програми для вирішення проблем, спільних для багатьох вищезгаданих фундацій, надаючи адміністративну, фінансову та технічну підтримку.

Що ж мається на увазі, коли мова йде про відкрите суспільство? По-перше, таке суспільство має базуватися на визнанні факту, що різні люди мають відмінні погляди та інтереси, і що існує потреба в установах, які б займалися захистом прав всіх людей, створювали б імі умови для мирного співіснування. По-друге, такому суспільству притаманне верховенство права, демократично обраної влади, наявність діючих

інститутів громадянського суспільства, захист прав меншин.

Тобто, діяльність згаданих фундацій спрямована на розбудову і підтримку інфраструктури цього відкритого суспільства.

Сам же фонд "Відродження" власне і займається розбудовою такого типу суспільства в Україні, і має вже свої представництва в Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Львові, Одесі, Сімферополі, Харкові та Ужгороді.

Фонд "Відродження" не є неприбутковою організацією. Він працює за такими напрямками як "Громадянське суспільство", "Освіта", "Культура", "Видавнична програма", "Охорона здоров'я".

Крім того, у кожному напрямку існують свої конкретні програми. Наприклад, у минулому році за напрямком "Культура" почали діяти такі програми, як "Міжрегіональне культурне партнерство" та "Зміна парадигм національної культури". На даному етапі МФВ починає працювати у напрямку соціальних медичних програм з метою профілактики СНІДу, наркоманії та гепатиту серед молоді.

На Закарпатті представництво згаданого фон-

ду почало проводити свою діяльність з 17 лютого 1999 року. Воно провело велику роботу в організації - методичному та фінансовому супроводі реалізації програм фонду в нашому краї.

Його діяльність орієнтована на розвиток та всебічну підтримку національних меншин, зокрема ромської народності. Зараз на території Закарпаття реалізуються такі програми фонду, як "Крок за кроком", програма підтримки соросівських стипендіатів в галузі точних наук, програма "Роми України", програма "Зміна парадигм національної культури", освітня програма "Партнерство сільських шкіл", соціально-медична програма зменшення шкоди від наркотиків та ін.

До речі, підкреслимо, що й наша газета "Романі Яг" виходить за програмою "Роми України" і лише завдяки сприянню та фінансовій допомозі Міжнародного фонду "Відродження".

Надїємось, що ці програми не лише благотворно вплинуть на всебічний розвиток нашого краю, країни й суспільства в цілому, але й що вони будуть підтримані іншими інституціями, установами, організаціями та підприємствами, як державними, так й приватними.

Н.Герцег

На знімку: Представник фонду "Відродження" в Ужгороді Вадим Чепурнов.

Орхан Галіус

РОМИ ТА ЇХНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ СЬОГОДНІ

(Права ромів в умовах відсутності у них держави)

Від автора

Останнім часом при написанні статтей я звертався до свого колеги Драголюб Аковіча, який колись мені сказав: "Найкращий підхід до проблеми інформування ромів на їхній рідній мові є створення ними власної держави, з усіма потрібними функціями та інститутами. А до того часу роми мають шукати інших вихід".

Це висловлювання змусило мене замислитися над тим, яку ж ціну повинні заплатити ми, роми, за таку державу. Я не міг не загатити про всі ті жахи, численні людські жертви, про кров, проливу тими народами, які сьогодні мають свої національні "демократичні" держави. Усі, з ким я говорив, стверджували, що ми, роми, ніколи не зможемо перемогти у боротьбі за створення нашої держави. В дійсності держава, як інститут, повністю відсутня у світосприйманні абсолютної більшості ромів. Майже всі ми вважаємо своєю батьківщиною місце свого народження."

Радіо: повернення до патрін

Роми ще не мають загальнодержавних засобів масової інформації. За їх відсутності шукається засіб, близький до патрін. Для виконання цієї ролі радіо є найкращим кандидатом.

Радіо може бути самим кращим засобом для забезпечення інформацією, оскільки воно найкраще може розповсюджувати вимову ромських звуків.

Традиційні шляхи поширення інформації серед ромів

З часів діаспори та появи ромів у Європі існував більш чи менш відомий і зрозумілий шлях обміну інформацією між ромами, який називався "патрін". Це - прадавня форма комунікації, за допомогою якої ромські групи робили відомою одна одній найбільш важливу інформацію з їхнього життя. Виразенням, яке передає весь комплекс повсякденної комунікації є ромське слово "джанібен". Значення цього слова охоплює комунікативність, знання, обмін інформацією, сам факт накопичення людською інформацією про щось.

Ціле століття пройшло вже після публікації першого журналу про ромів, який називався "Суспільні знання про циган", але й досі немає ромського інформаційного центру (навіть у перспективі), який би за своїм змістом базувався на значенні цих двох ромських понять: "патрін" і "джанібен". Ось що, в дійсності, змусило мене зайнятися проблемою розвитку ромських масмедіа.

Основні вимоги до ромського інформаційного центру

При оцінці ромських масмедіа важливими є наступні питання. Яка редакційна політика газети, журналу, радіо чи телебачення? Хто є редактором таких засобів масової інформації? Який статус ромів, які працюють в редакції? Яке обладнання має редакція? Який характер видань та програм?

Історія ромських інформаційних центрів

Першими ромськими інформаційними центрами були газети, які в той час, і зараз мають величезні фінансові проблеми і фактично борються за виживання.

У 1935 році пан Светозар Сміц, пізніше ромський студент юридичного факультету, власник і редактор розташованого в Белграді "Романо Ліп", однієї з перших ромських газет на Балканах, сказав: "Можливо, багато хто з ромів ніколи не чув про ромські газети. Більшість з наших братів, які живуть у місті, купують газети. Але вони купують великі тижневики. За один динар (це ціна одного видання "Романо Ліп") хтось може купити цілу книгу. І ніхто з наших братів ніколи не задумувався над питанням "Як газета виживає?". Щоб газета виходила більш-менш регулярно, повинні виконуватися, як мінімум, дві умови: має бути той, хто її пише і видає, і той, хто її купує і читає. У великій газеті ви можете писати все... але дуже важко публікувати таку газету, як наша. Вона - маленького формату і публікується нерегулярно. Все, що написано в ній - скорочене. А існують стільки інформації, яка б зацікавила наших братів! Набагато легше друкувати великий тижневик, оскільки він і так розкуповується. А ми мусимо платити один динар за чотири сторінки, але це не змушує нас сумувати. Коли ми збільшимо тираж нашої газети, ми збільшимо і кількість сторінок. Зараз нас має цікавити лише чи всі наші брати читають нашу газету, чи розуміють вони все що там написано, що їм подобається, а що ні".

Перше ромська програма на радіо з'явилася в 1963 році на радіостанції "Тетово" у Югославській Соціалістичній Республіці Македонії, що зараз є Незалежною Республікою Македонією. Приклад створення ромського радіо став присьмою несподіванкою для ромів Тетово. Адже всі розуміють, що радіо є одним з найбільш ефективних засобів інформації ромів.

Більшість існуючих радіопрोगрам, заснованих у різних країнах Європи, починали свою роботу на державних радіоканалах. Багато з них, особливо у Центральній і Східній Європі, були засновані державними або ж політичними партійними органами, які при цьому керували своїми політичними міркуваннями.

Ромські інформаційні центри сьогодні

У забезпеченні ромів інформацією немає якихось світових або глобальних систем, так що роми користуються

засобами, які існують для всіх народів. Конституції Європейських держав, в загальному, визнають право національних меншин мати інформаційні центри на рідній мові. А такі міжнародні законодавства, як європейська конвенція про національні меншини ставить умови, щоб національні меншини не мали перешкод у спробі створити свої власні масмедіа. Тим не менш багато ромських програм починають як державні. Майже у всіх країнах Європи, особливо у Центральній і Східній Європі, значна кількість радіо та телевізійних програм транслюються на мові більшості. У багатьох країнах це пояснюється банальною причиною: більшість ромів не говорить рідною мовою, ромська мова ще не кодифікована і недостатньо розвинена для сучасного спілкування.

Ромські і перомські масмедіа

Ромські засоби масової інформації не змусили міжнародну аудиторію бодай почати відноситися серйозно до ромського життя в цілому. В той же самий час ромські масмедіа не взяли на себе лідируючу роль у сфері ромської громадської думки. Ромські засоби масової інформації, а особливо преса не можуть похвалитися тим, що є найкращими інформаторами ромського життя. Люди навчилися боротися з антисемітизмом, але не з антициганізмом.

На думку автора, ключова проблема полягає у тому, що ромська преса не відноситься серйозно до функцій захисника ромських поселень, гетто, вулиць. Ромські масмедіа мало співпрацюють з колегами з центральних масмедіа, експерти не вчать у професійних журналістських школах. Редактори мало співпрацюють з бібліотеками, архівами, національними й міжнародними радіоцентрами. Це все стосується не тільки преси, але радіо і телебачення.

Недосвідченість

Відсутність освіти у сфері журналістики впливає, наприклад, на радіо, які переважно є музичними. Ромські масмедіа ще не зайняли лідируючу позицію у розповсюдженні правдивих фактів з ромського життя. Але вже організовуються різні конференції, курси і навіть школи, що повинно стати каталізатором змін.

Програма змін у ромських масмедіа

Радіо і телебачення перш за все вимагають чіткого плану дій. Багатьом ромським програмам перш за все необхідна допомога консультантів-професіоналів, які б влилися в склад редакції. Це б мало забезпечувати, в першу чергу, якість, а також і кількість місцевої продукції.

Висновки

Отже, ромські засоби масової інформації існують по всьому світу: в Албанії, Австрії, Бельгії, Болгарії, Хорватії, Чехії, Данії, Фінляндії, Німеччині, Угорщині, Італії, Ірландії, Македонії, Нідерландах, Польщі, Румунії, Росії, Словачії, Словенії, Іспанії, Україні, Об'єднаному Королівстві, Югославії, Косово.

Найбільше ромських періодичних видань - в Угорщині. Це "Фраліне", "Амаро Дром", "Сігани гірлат", "Лунго дром", "Ром сом", "Кедало дром", "Ромська сім'я". У Чехії, Болгарії, Словачії їх є трохи менше. Це "Дром дромандар", "Андрал", "Зітан", "Романо Балваліне" (Болгарія), "Романо гангос", "Романо курко", "Амаро гендалос", "Нево романо гендалос", "Романо джанбен", "Романі дума" (Чехія), "Романо ліп нево", "Сам адай", "Ром", "Тернінен", "Лулуді" (Словакія). В Україні їх є два: "Романі Яг" та "Романо андо Україна". Програми на центральному радіо є у таких країнах, як Югославія ("Прісчина", "Пес", "Пріарен", "Дяковіца", "Гнілане", "Романо тем"), Болгарія ("Бімако радіо", "Джойні радіо", "Амарі Лулія"), Словенія ("Радіо мурське вал", "Ромське новіце"), Франція ("Романі радіо"). Ромські телевізійні станції знаходяться лише у Македонії. Ромські програми на центральному телебаченні транслюються у Чехії ("Ромале"), Югославії ("Нові сад", "Ніц"), Македонії ("Зора"), Болгарії ("Рома", "Коншулунк", "Джінці раї", "Ункономіка"), Угорщині ("Патрін рома магазин", "Романі глінда"). Ромське радіо є у Греції. В Угорщині та Нідерландах є організації, які займаються виданням ромських творів. У Німеччині знаходиться ромський телеграф. Необхідно відмітити також, що в останній час в мережі Інтернет з'явилося багато ромських Web-сторінок, особливо у Франції та Іспанії. *Омані таїсе гін*

Переклад з англійської Н. Попович

"Романі Яг"

Ромська музична еліта

Музична душа віртуоза

Одній з багатьох

Початку життєвого шляху відомого ужгородського музиканта Євгена Токаря не поздрішиш за спробу поціпити по м'яку сина для коней Євгена, якому ледве виповнилося 17 років, разом із своїм 15-ти річним товаришем Василем Бучком були засуджені на 7 років кожний. І провели хлопці свої найкращі молоді роки у сталінських таборах, на примусових роботах.

Тому 1947 - 52 роки Євген Йосипович згадувати не любить: довелося йому приймати участь у будівництві автомагістралі Полтава - Харків, а потім Вологодського каналу.

"У нашому 10-му таборі у Варварівці, - згадує Євген Токар, - знаходились біля 30 тисяч в'язнів і всі вони так чи інакше приймали участь в будівництві каналу. Тут були тисячі будівельників різних спеціальностей. Всі вони попали у в'язницю з різних причин і стали робочою силою.

Правду сказати, умови існування у нас були неопанані: годували нас ситно і одягали тепло. Ранок починався у 7 годин з сніданку. Потім нас вели на машині на роботу, де ми працювали під наглядом охоронців до 17 годин, а потім так само розвозили по бараках.

У нашому бараці жило 1500 чоловік. Але порядок був майже ідеальний - ніяких сварок і бійок не було - за це в'язні дуже жорстоко карались. Ми, молоді, взагалі мовчали,

бо за кожне зайве слово можна було одержати позу вуха.

Ми, молоді, тримались разом. Причин на це у нас було декілька. По-перше, ми всі були роми: я, Василь Бучко та Михайло Керват, який попався за дрібну крадіжку. По-друге, всі ми були з Закарпаття. Серед в'язнів були представники різних національностей: осетини, узбеки, грузини, звичайно ж, росіяни і українці. Були і роми, але старші за нас і, як я казав, ми тримались від ух окремо і розмовляли між собою ромською мовою.

Меня повезло, я попав під амністію і відбув у таборі не 7, а 6 років. Перед звільненням мене, як і всіх, хотіли поголити, але я втік і

сховався. Так і приїхав додому з гарним волоссям. Коли мене випустили, то дали під розписку 1500 карбованців (на ті часи то були великі гроші) і я з радістю повів їх додому мамі. Адже всі ці роки вона підтримувала мене: посилала мені посилки з салом, крупою, цукром і цукерками. Все це, за звичаєм, залишалось не мені одному, а ділилось між усіма. Бо я був один з багатьох..."

Після повернення додому життя Євгена Йосиповича наразі ввійшло до нормальної руслу. Він був вже людиною освіченою: закінчив одинадцятирічку (п'ять класів - при чехах, шість - при угорцях). Тому обрав професію, близьку йому до душі - грав в оркестрі на барабані. У 50-60 роки він грав, як музикант, у ресторанах Рахова, Чернігова, Києва, Хмельницького.

Але найбільший відривок його життя пов'язаний з ужгородським рестораном "Скала", де він пропрацював 17 років. Звідти і пішов на пенсію. Виростив разом з дружиною трьох синів і чотири дочки. Тепер має 15 онуків і двох правнуків. Євген Йосипович радіє, коли діти або онуки приходять до нього в гості або ж коли запрошують його до себе. А це він щасливий, що переступив межу тисячоліття і відмітив 2000-ий рік. Адже саме в цьому році йому виповниться 70 років, а це визначний ювілей!

О. День.

ним керівником ансамблю "Ромен", у складі якого об'їздив весь колишній Радянський Союз.

З 1974 року почав працювати в обласному об'єднанні музичних ансамблів. Як музикант-професіонал, робить авторське аранжування музичних творів. Широко відомі такі його сольні номери, як "Жайворонки" - К.Динчу, "Чардаш" - К.Монті, "Циганські наспіви" - А.Сарагате, "Українська ралсодія" - О.Левицького. Музикант-професіонал у своєму репертуарі має цілу низку румунських та угорських народних мелодій. З 1995 року працював керівником Театру естради творчого об'єднання "Падіон", одночасно був аранжувальником студії звукозапису. Віллі Пап приймає участь у фестивалі "Таврійські ігри", став його лауреатом у складі "Пап квінтету" у 1996 році. В 8-му ж році став і лауреатом міжнародного джазового фестивалю у м.Будапешті в Угорщині. Людина могутнього таланту, він щедро ділиться досвідом і своїми надбаннями з слухачами. Приймає участь в багатьох фестивалях. Так, у 1997 році - лауреат Міжнародного джазового фестивалю "Осінній марафон - 97" у м.Київ та учасник фіналу Всеукраїнського фестивалю

"Перлина сезону". Віллі має чудові організаторські здібності. У 1998 році організував і провів Перший Всеукраїнський джазовий фестиваль "Пап-джаз-фест-98", де був активним його учасником і лауреатом, а 1999 році організував Перший Міжнародний джазовий фестиваль "Пап-джаз-фест-99", де виступали джазові колективи з України, Словаччини, Угорщини, Росії, а загалом біля 24 колективів на протязі двох днів.

Ром за походженням, який народився у таборі, високо піднявся серед музичної еліти не тільки України, але й усієї Європи, він є нашою славою і гордістю!

Є.Навроцька

Ром - чемпіон Європи

Є в Павлограді спортивно-оздоровчий комплекс "Центр", де освоюють ази спортивної майстерності 1200 дітей. Тут стають майстрами і навіть чемпіонами України. За чотири роки існування "Центру" тут підготовлено 20 першорядників, 13 кандидатів у майстри спорту і 24 майстри спорту України. А 17-річний Руслан Оглу зовсім нещодавно отримав звання майстра спорту міжнародного класу! В історії павлоградського спорту це видатна подія, який могли б поздрішити і столичні спортсмени.

На знімку: Руслан Оглу разом з тренером А.Зубенком.

Батько Руслана, Петро Смулювич, за народністю циган. Мати, Лідія Іванівна, українка. Це дуже порядні, працелюбні люди. Виростили двох синів Руслана і Романа. Обидва хлопці природжені бійці: фізично міцні, цілеспрямовані, настирливі і, звичайно ж, працелюбні. У спорті планомірна робота над собою часто доходить до поту - неюдина вимога, якщо хочеш досягти успіху.

10-річний хлопчиком, спокійним, бажачим пізнати таємниці боксерської майстерності, прийшов Русланчик у дитячий спортклуб, котрий діяв на базі ПТУ №3. Досвідчений тре-

нер Анатолій Зубенко з перших тренувань повірив у велике спортивне майбутнє хлопчика. І його віра справдилася. У 12 років Руслан на першості України серед юнаків молодшого віку був другим, а в 14 років став чемпіоном України, а в 16 - чемпіоном Європи, був визнаний кращим боксером континенту у своїй віковій групі. В тому ж році на чемпіонаті Європи, котрий проходив у хорватському місті Рієке, він став срібним призером.

- 415 спортсменів з 38 держав світу прийняли участь у цих змаганнях, - ділиться враженнями А.П.Зубенко. - Руслан впевнено проводить бої і виходив переможцем. В півфіналі у бою з досвідченим вірменським боксером, котрий був на 14

кілограмів важчий, Руслан був травмований, з носа постійно йшла кров... Але він переміг. Однак через травму комісія не дopusтила його до фінального бою, тому він одержав лише друге місце.

Руслан навіть заплакав від образи, коли довідався, що у нього тільки "срібло" і сказав: "Я все одно б переміг!". А я радий, бо знаю, що у Руслана ще все попереду!"

Нині у Руслана відпочинок. Попереду напружена підготовка до першості світу, а, можливо, і до Олімпіади. Головний тренер юнацької збірної України Ігор Гайдамака позвонив Анатолію Зубенку: "Тотуй Руслана до Олімпіади!"...

В.Кочанський, м.Павлоград, Дніпропетровська обл.

Все життя віддала дітям

Недавно чув від знайомого, що в селі Тарнівці Ужгородського району живе одна ромка, котрій скоро виповниться 85 років. Мені не дуже-то у це вірилось, тому що мало доводилось зустрічати ромів, котрі би дожили до глибокої старості.

Напередодні Нового року я відвідав стару ромку в селі Тарнівці. Жінку звать Емма Наці і живе вона на вулиці, яку в народі прозвали "Канада", і де нараховується всього 20 будиноків. Будинок, де живе вона з найменшою дочкою і двома онуками, доволі гарний і просторий. Кімната, де ми розмовляли і де спить господарка, прикрашена простими меблями, на стінах розвішані фотографії чоловіка і дітей.

Емма Наці народилася у 1915 році в Ужгороді. Батько її був відомий у той час серед ромів тим, що побував на заробітках в Америці. На початку 30-х років Емма виїхала замуж за Йосипа Наці, котрий жив в селі Тарнівці.

Відомо, що в ромських сім'ях традиційно багато дітей. Ця жінка народила 14(!) дітей. Троє померли ще в дитинстві, а 11 (6 дочок та 5 хлопчиків) вона з чоловіком виховали.

- Пані Емма, окажіть будь ласка, чи тяжко виховувати стільки дітей, - питаю.

- Звичайно, важко. Але і я, і чоловік, з котрим ми проживали разом більше, ніж п'ястдесят років, як могли. Працювали з ранку до вечора, щоб всіх прогодува-

ти. Було у нас все і худобу тримали, чоловік насадив багато фруктових дерев - іх і тепер ще можна побачити в саду.

Жили ми добре. Але прийшла осінь 1944 року. І все пропало. Я від бомбування втекла з дітьми (важе тоді у мене було семеро, а молодший Бланці було 3 місяці) в сусіднє село. Благала чоловіка, щоб він пішов зі мною. Але він не захотів покинути худобу і залишився. Снаряд упав недалеко від чоловіка і його уламки поранили йому ногу і руку. Вони залишились в тілі чоловіка до самої смерті. Потім прийшли німці і забрали худобу...

Після війни чоловік влаштувався на роботу у місцевий колгосп візником. Я, крім домашньої роботи, ще працювали у сусідів - угорців, де робила всяку роботу по господарству. Ми тримали і корову. В день доїла по три відра молока, так що вистачало і на продаж. Сусіди купляли у нас молоко.

Виховувати і ставити на ноги 11 дітей - справжній героїзм в любі часи. Ця маленька жіночка зробила це. Всі її діти закінчили школу і тепер працюють. Старший син Олександр уже тридцять років працює перукарем. Середній Тиберій теж майстер своєї справи - він слюсар - сантехнік. Дочки теж роблять жіночки: всі працювали у місцевих колгоспах і на підприємствах міста.

Сьогодні пані Емма отримує пенсію 25 гривень,

від дітей допомоги не просить. Знає, що нині життя скрутне і у кожного свої проблеми. Але, якщо дають - приймає. Пані Емма виглядає на 10-15 років молодше. Навпевно тому, що багато працює. В свої роки сама садить весною город, якщо треба і копає.

У Емми Наці величезна кількість онуків, правнуків та праправнуків. Якщо зберуться всі в дома, напевд чи помістяться, хоч в домі три просторі кімнати.

- Дуже не вистачає чоловіка, котрий помер 17 років тому, - сумно говорить пані Емма, - сумно думати про це. Дуже би добре було отримати ці німецькі гроші, - говорить прощаючись. - Купила би дрова, тому що пенсії на таку покупку не вистачає.

Довжина життя дуже залежить від рівня життя людини. Більшість ромів жили і живуть в поганих умовах, тому серед них майже нема довгожителів. Тому така велика радість для нас, що хоч одна з нас дожила до 85 років.

Б. Піку с. Тарнівці

СЕРЕДНЮ ШКОЛУ НЕ ЗАКІНЧИВ НІХТО

Мукачівська восьмирічна школа №14 знаходиться майже поруч з ромським табором. Що зручно обом сторонам.

Директор школи пан Микола Сабо зустрів кореспондента "Романі Яг" дуже привітно. Він уже 22 роки працює в цій школі, з них 16-директором. Від нього ми і довідалися, що тут навчаються 459 ромських дітей. Точніше, ходять тільки 300, та й то не постійно.

Директор розповів, що школа існує з 50-х років, а з 1970 року стала восьмирічною. Перед цим роми відвідували початкові класи при греко-католицькому соборі.

- Дуже шкода, але в школу ходять тільки половина тих дітей, котрі мали би ходити, - з пркотою говорить директор. - В школі викладає 23 педагоги. Багато разів ми разом з ними бували в таборі, де пере-

конували батьків про необхідність знань у житті. Але дарма. Розуміємо, що в тепершній час дуже важко жити. Батьки забирають своїх дітей і везуть у сусідні області жebraкувати. Там діти вимушені годувати себе і своїх близьких.

В школі є група продовженого дня, де діти отримують обід. Вигода "продленки" для ромських дітей у тому, що тут вони мають змогу зробити під наглядом вчителя домашнє завдання, адже вдома вони часто не мають такої можливості.

Все навчання у школі проводиться на угорській мові, але діти вивчають і державну, українську мову. Педагоги роблять все можливе, щоб діти вчилися і вирости грамотними людьми.

До 1991 року учні цієї школи часто виїжджали у сусідню Угорщину, приймали участь у фольклорних

фестивалів і конкурсах, де отримували почесні дипломи і грамоти. Крім того, діти постійно їздили на екскурсії, відвідували зустрічі з поетами, художниками та іншими представниками творчої інтелігенції.

Пан Сабо показав нам фотоальбом, який ведеться в школі декілька десятирч, і де зібрані пам'ятні фотоматеріали цих та інших зустрічей.

- В тепершній час, продовжив він, - фінансової допомоги ми не отримуємо ні від міськвкно, ні від громадських організацій, ні від спонсорів. Тому за кордон не виїжджаємо. Тому тепер коло наших виступів обмежено лише областю та містом. А на екскурсії ми ходимо лише в Мукачівський замок. Та і то - пішки. Нема грошей навіть на дорогу, а пішки досить далеко, - сумно додає директор.

Ми зайшли в один клас, де було затишно і тепло. І

хоч на дворі вже XXI століття, школа, як у давнину, опалюється дровами. Як би не було важко, а педагогічний колектив школи №14 робить все, щоб їхні вихованці закінчували школу. І більшість учнів таки одержують атестати про неповну середню освіту. На жаль далі продовжують вчитися лише одиниці.

Вчителі на чолі з директором мріють, щоб на базі їхньої школи була створена ще і вечірня середня школа. Це було б дуже зручно: близько до табору та і практика показує, що роми ходять в школу значно краще, якщо в ній вчать-ся лише представники їхньої народності. Разом їм легше.

**Б.Наці
О.День**
м. Мукачєво

На знімках: Педагоги школи. В центрі - директор школи М.Сабо.

На уроці в третьому класі.

цукром (11 тон), та й це добре. Ще, правда, є заборгованість за 4-й квартал 1999 року, але її обіцяють сплатити мукою.

РАДОШІ Й ПЕЧАЛІ РОМІВ ПІДВИНОГРАДОВА

Про Підвиноградівський табор можна сказати - це наймальовничіший табор Закарпаття. Це не лише чудові будинки, на стінах яких ожили цікаві картини, не лише вироби з жерсті, якими славиться табор, але й різноманітне яскраве жіноче вбрання, яке майстерно виготовляють самі ромки.

Коли я вперше потрапила у цей табор, то моїм першим враженням було: тут напевно у когось весілля. Та ні. Це лише повсякденний одяг тутешніх жінок. 2 травня 1997 року в таборі на народних зборах було обрано нового бірова. Ним став Форкош Йосипа Золтанович, до якого ми й завітали.

Він розповів нам про життя табору. Більшість чоловіків табору займаються

виготовленням виробів з жерсті, жінки сидять вдома з дітьми та займаються домашнім господарством. Своїх дітей (винятково хлопців) же змалечку навчають таємницям роботи з жерстю.

У порівнянні з минулими роками поведінка ромів табору значно змінилася. Багато з них стали приверженцями християнської баптистської церкви, пастором якої є теж ром. І тепер біров з гордістю може сказати: "Наші люди не крадуть". Отак віра змінила їх життя.

Та все одно роми надалі зберігають свої традиції. Так, наприклад, вони рано укладають шлюби. Дівчина уже в 14-ть років вважається дорослою, хлопцеві - у 16-ть. Як правило, майбутню дружину молодому вибирають його батьки.

Дивляться, щоб вона обов'язково була з порядної родини. Після одруження молодода дружина у переважній більшості

випадків йде жити в дім до чоловіка.

Традиції самого весілля вже не дотримують, як у давнину. Дівчата виходять заміж у білих сукнях, хлопці в костюмах.

Але зберігся один дуже гарний звичай - дарувати майбутній дружині золоту корону з намистом. Крім того, Йосип Золтанович розповів нам й про хороші відносини, які склалися між жителями табору та працівниками сільради, до яких часто звертаються по допомогу. До речі, самого Йосипа Золтановича було теж обрано депутатом сільської ради. Разом вирішують усі питання. Нещодавно жителі отримали допомогу на дітей. І хоча не грошову, а

Є деякі проблеми з податковою інспекцією. І хоча жителі мають патенти на індивідуальну діяльність, більшість товарів віддають в обмін на інші товари або продукти харчування.

Сам Йосип Золтанович, мабуть, дуже щаслива людина. Роми поважають його, шанують. Він батько 7-ох дітей, які вже самі стали на власні ноги. Біля нього залишилося жити лише двоє. Одружений син та заміжня донька, яка теж є матір'ю двох дітей.

Отак й тече життя у Підвиноградівському таборі, радощі змінюються печалами й навпаки. Та головне, щоб не було гірше.

Н. Герцер

Життя присвячую школі!

Ми хотіли б розповісти вам про вчительку, майже все життя якої пройшло в стінах ЗОШ №14. Кого не спитай, усі знають Олену Олексіївну. Адже це та вчителька, котра розмовляє ромською!

І дійсно, за стільки років роботи в ромській школі, вона почала розуміти своїх учнів, своїх дітей.

Після закінчення Немирівського педучилища за спеціальністю "вчитель початкових класів", за збігом обставин Олена Олексіївна Резнік потрапила в Ужгород, де з 1967 року працює в згаданій школі. Згодом успішно закінчила кафедру української філології філологічного факультету УжДУ. Роботи не куралася. Була вихователем, вчителем російської мови, завучем, бібліотекарем, піонервожатою, а зараз очолює шкільне методоб'єднання вчителів молодших класів. Перейшла навчати початкові класи, де вже тепер вчать навіть онуки її перших учнів. Олена Олексіївна згадує: "Були такі випадки, коли батьки приводили своїх дітей до школи (а тим часом не вистачало кілька місяців до 6-ти років) тільки тому, щоб вони навчалися у "нашої вчительки", тобто потрапили у її випуск".

Розповідаючи про свою роботу, Олена Олексіївна залюбки згадувала минуле: "Пригадую, що раніше біля школи був великий табор. А ми, молоді вчителі, брали дзвоник і йшли дзвонити погід вікна будинків, аби малеча збиралася у школу. У порівнянні з старою, нова ромська генерація змінилася. Дітки стали слухнянішими, але все так же погано володіють українською мовою. Більшість з них не відвідує дошкільних закладів, а отже приходять у школу не підготовленими". Розповідаючи про клас, який вона тепер веде, Олена Олексіївна говорить: "Зараз у мене в клас навчається 24 учні. Працювати з ними важко, бо це вирівнювальний клас. Так, наприклад, у листопаді минулого року в школі було проведено свято "Букаря". Усі дітки мали слова, які успішно вивчили напам'ять. Мої колеги були дуже задоволені святом, були присутні навіть двоє батьків, які прийшли подивитися на своїх дітей".

Дивно було чути, що вчителі самі набирають собі

учнів у перший клас, адже звичайні школи завжди переповнені. Та, на відміну від інших, у ЗОШ №14 діток забезпечують усім потрібним шкільним приладдям.

Зі слів Олени Олексіївни Резнік, ромським дітям дуже важко пристосуватися до шкільної дисципліни, до нових облич. Період

адаптації триває майже ціле перше півріччя. І якщо в початкових класах їх навчав один вчитель, то перейшовши у старші класи, вони зовсім губляться, не знаючи, як вести себе з новими вчителями.

Зараз навчання проводиться за державною програмою (раніше школа сама розробляла програму, пристосовуючи її до можливостей ромських дітей та враховуючи їх етнічні та традиційні особливості), і як наслідок - діти сильно відстають, особливо з математики.

Спитавши, в чому ж бачить Олена Олексіївна вихід з даної ситуації, ми почули: "Було б добре, аби вчитель, який веде початкові класи, залишався закріпленим за даним класом і далі. Це допомогло б дітям пристосуватися до нових умов навчання. Це велику увагу треба приділяти вихованню цих дітей. Бо, як правило, у 9-му класі частина учнів йде зі школи за сімейними обставинами. Багато неповнолітніх вже створює свої власні родини. Велику увагу треба приділяти й мові. Першокласники дуже слабо розуміють українську. Але в класі завжди знаходиться учень з родини, в якій знають мову. І так ми взаємодоповнюємо та поповнюємо свої знання. Та що казати?! Школа - це має життя, її я присвятила увесь свій час".

І дійсно це так. Діти люблять та поважають цю чудову вчительку, яка ніколи не приїде на урок з одною крейдою.

Вона має достатню кількість роздаткового матеріалу, частина якого зроблена власними руками.

І хоча була у неї можливість перейти працювати в іншу школу, вона цього не зробила. Адже працювати треба всюди і всі дітки однакові.

За заслуги у розвитку освіти Олена Олексіївна дістала звання старшого вчителя вищої категорії, їй присвоєно почесне звання "Відмінник освіти України".

За сумлінну працю учні люблять її та шанують. І від нас Вам, Олена Олексіївну, щира подяка та велика вдячність!

Наталія Герцер
На знімку: Резнік Олена Олексіївна.

ДІЯЛЬНІСТЬ УЖГОРОДСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ ДЛЯ РОМІВ

З моменту початку діяльності безкоштовної юридичної консультації для ромів м.Ужгорода та Ужгородського району (з 1999 року), за правовою допомогою до консультації звернулося більше 150 ромів.

Особливу увагу у своїй роботі адвокати консультації приділяють випадкам, коли конституційні права ромів порушують працівники правоохоронних органів, посадовими особами державних установ, іншими громадянами. На жаль, ще існує досить упереджене ставлення до ромського населення та грубі прояви дискримінації з боку місцевих жителів.

Одним з випадків такого зневажливого ставлення до ромів є інцидент, що мав місце 2 жовтня 1999 року в обласному центрі по вул. Л.Толстого.

Група молодих людей у нетверезому стані жорстоко побила сімох ромів, в тому числі і жінок, які після закінчення осінньої ярмарки прибрирали вулицю. Всі роми отримали значні тілесні пошкодження та моральне потрясіння.

В консультації згаданим особам пояснили їх права як потерпілих від злочину, дали роз'яснення, як документально зафіксувати нанесені їм тілесні пошкодження, надали допомогу в написанні заяви в органи міліції. На цьому наша ро-

бота не закінчується, після реєстрації заяви про вчинений злочин в органах міліції ми намагаємося отримати від посадових осіб правоохоронних органів відповідні повідомлення про вжиті заходи щодо розкриття злочину та притягнення до відповідальності винних в цьому осіб.

Інший подібний випадок стався уже в новому році, 5 січня. Рано-вранці п'ятеро молодих хлопців у нетверезому стані на "Радванці" побили ромів, жінку та чоловіка, які направлялися на роботу. Чоловіка з пошкодженням голови було доставлено у лікарню, жінка з розбитим лицем та травмою руки звернулася до нас.

В таких випадках роми не знають, як себе захистити, куди звертатися, тим більше що 80 відсотків ромів не вміє писати і читати українською мовою. Зрозуміло, що проведення розслідувань та виявлення злочинців - компетенція органів міліції, але не завжди роми знаходять захист у правоохоронців.

Тому, час від часу, приходить звертатися в міську прокуратуру та прокуратуру області щодо бездіяльності посадових осіб органів дізнання та попереднього слідства.

Оскільки потерпілі від злочину, який мав місце 02.10.99р. по вул. Л.Толстого, ніяких повідомлень про прийняте рішення на свою заяву не отримували, нами було направлено звернення прокурору та начальнику УМВС України в Закарпатській обл. щодо належного реагування на заявле-

ний злочин. Тільки після цього потерпілі отримали повідомлення про вилучення матеріалів по даному факту в обласну прокуратуру, де дана справа і знаходиться на контролі.

Складність роботи по наданню правової допомоги ромам, полягає не тільки в існуванні негативного відношення до ромів суспільства, але і в їхньому менталітеті не дотримуватися встановлених законом правил поведінки, особливо при народженні дитини, одруженні, розірванні шлюбу, та інше. Мова йдеться про необхідність реєстрації в державних органах запису актів громадянського стану перелічених вище подій. Як своєчасно не отримано свідоцтво про народження або не оформлений паспорт, то при певних обставинах в майбутньому ром опиняється в складній ситуації.

Так було у випадку, що стався у подружжя ромів, які звернулися до консультації у зв'язку з втратою оригінала свідоцтва про народження дружини.

Завідуюча Ужгородським райзагсом відмовила у видачі дублікату свідоцтва, мотивуючи тим, що у Давид К.Ф. відсутній паспорт. Начальник паспортного відділення Ужгородського району в свою чергу відмовився видати тимчасове посвідчення, яке дало б змогу отримати дублікат свідоцтва, оскільки Давід взагалі не оформляв паспорт, а також не має постійної прописки. З цього приводу адвокат правозахисного центру зустрівся з заступником начальника обласного управління юстиції, яка обіцяла сприяти у вирішенні даного питання (у даному випадку виявилось

недосконалість законодавства України, подібні проблеми торкаються і українців). При своєчасному дотриманні всіх передбачених законом вимог щодо реєстрації в органах ЗАГС, подібна проблема не виникла б.

Якщо розглядати роботу нашої консультації в загальному, то можливо підбити слідуючий підсумок:

Приблизно 35 осіб звернулося за консультацією з питань кримінального законодавства, 10 осіб отримали консультацію по виправно-трудовому законодавству.

Громадянське законодавство цікавило приблизно 30 ромів, адміністративні питання за допомогою нашого центру вирішили близько 40 осіб ромської народності. Велика кількість ромів звернулася до нашого центру за допомогою в вирішенні організаційних питань (заповнення анкети на отримання паспорту, отримати довідку про місце проживання, характеристику іше).

Користуйтеся нагодою, хочу звернути увагу всіх ромів - ні в якому разі не бійтеся захищати свої права. Конституція України проголосила рівність прав та свобод всіх людей незалежно від національного та соціального походження, тому кожен ром, права якого були порушені, має право так само, як і українець на їх захист.

Чекаємо Вас за адресою: м.Ужгород, вул. Дендеші, 10, тел.3-61-77.

В.П.Дідичин.
Юрист-адвокат правозахисного центру "Романі Я"

Роми та їх кочовий шлях від Індії до Візантійської імперії

РОМИ НА ПРАБЪКІВЩИНІ

Для того, щоб визначити причину, яка була поштовком міграційного шляху ромів, необхідно визначити, ким були роми в Індії і яке місце вони займали суспільній ієрархії країни. Згідно досліджень ромолога Тетяни Вентцель слово "ром" в сучасній мові хінді означає "людина", або "музикант". На мові санскриту слово "d-rom" означало: а) чоловік, людина з касті музикантів, співаків, танцюристів; б) людина, що займалась виробами з металу, дерева; людина, яка спалило трупи, прибиральник. Ареалом поширення цієї групи населення була Північно-Західна Індія, яка складалась з великої кількості малих князівств, що ворогували між собою. Ця область була об'єктом завоювань. Спочатку була заселена так званими "білими" хунами, потім арабами та двома хвилями тюрків, поки в кінці-кінці не була завойована Мохамедом Гуром.

Територія, яка завжди була окраїною великих імперій - спочатку Персії, а пізніше Індії, переходила під владу різних володарів. Події, що цікавлять нас відносяться до рубежу II-III ст. н.е., коли перський шах Ардашир (224-241рр.) Завоював Північну Індію (територія нинішнього Пакистану). В результаті частини жителів Індії починає мігрувати до Персії, яка була більш багатою, ніж розорена війною власна країна. Це були землероби, наймані воїни, двірцеві сторожі, музиканти, торгівці.

Спочатку в Персії новоприбулі розмовляли на одній з мов санскриту і сповідували хіндуїзм, чим різко відірвалися від персів, що сповідували зороастризм. Таким чином вони були усунені від суспільного життя в Персії і залишалися такими до тих пір, поки попадають в християнську Візантію, а пізніше під ісламський вплив. Але вплив хіндуїстських богів не був витіснений з ромського світогляду. Спочатку це був бог Шіво, якому рому поклонялись, як божество первотворення. Поряд з ним культ богині Калі або Сара Калі існує в Європі до сьогодні. Щоріку в Сент-Маріде-ла-Мер у Франції щоріку відзначається свято чорної Діви Марії. Свято обов'язково закінчується відвідуванням протікаючої поряд річки, що є частиною святкування і в сучасній Індії на святі Баускани, що святкується в день Святого Георгія.

Чим можна підтвердити гіпотезу про еміграцію з Індії? Ні в грецькій, ні в латинській літературі про це не згадується. Проте відомо, що ці події відбувались за шаха Персії Бахрам Гуром, що правив 420-438 рр. і вивів до Персії перших ромських музикантів і танцюристів. Відомості про переселення були записані у 950 році арабським істориком Хамзою. Він пише: "Бахрам шукав музикантів, щоб половину дня присвячувати пируванню та забавам. Коли йому пояснили, що в імперії мало музикантів, добрий шах написав індійському королю, щоб той направив 12.000 зотів-музикантів, яких він і отримав".

Той самий факт описано арабським істориком Ал-Тхалібі, але трохи в іншому переказі: "В один вечір, після повернення з полювання, перебуваючи серед своїх підданих, сидячи на траві під золотим сонцем, шах докоряв слугам, що немає у нього музикантів. Тоді Бахрам сказав "напиши лист Шанкалату - індійцю і він направить у палац 4000 найодарованих музикантів і найкращих співаків. Коли Шанкалат виповнив це прохання, Бахрам розселив музикантів по цілому королівству. І після цього і з'явилися поселенці лурі, що є майстрами гри на флейті і люті".

Що ж подію через багато років знову описав перс Фірдоус у відомій поемі "Шахнаме" у 1011 році "Великі місцеві управляючі доповідали шаху: багаті п'ють вино під супровід музикантів. Шах запросив у листі до Шангела: набери 10000 лурі чоловік і жінок майстрів на гри на свірелях і люті". Коли лурі прибули, шах їх поселив і дав їм всьичин, від волів до зерна".

В цих документах, що наведені вище, перші ромські музиканти відомі не під своєю власною назвою "ром", а під іншою, що їм дали перси: "зоти" та "лурі". Чому одна і та ж подія, стосовно одного і того ж народу з'являється під двома назвами?

Під "зотами" перси мали на увазі всіх індійців-музикантів, ремісників, воїнів, торгівців, що були більш темними за кольором шкіри та чужими за віруваннями, без поділу їх за кастами і племенами. Існувало навіть поселення, що вказується в документі, Хаумат-ал-зот, яке знаходять на берегах Арабського моря, через якого проходили міграційний шлях переселенців. Крім того, під назвою "зоти" розуміли і ремісників, що виробляли з металу зброю. Індійці добре володіли секретами обробки металу, що були ще невідомі персам.

Слово "лурі" використовується більш уточнююче: лурі - це музиканти, що добре грають на люті і флейті. Тобто, якщо під першими переселенцями розуміють велику групу людей, куди входять ремісники, музиканти, то лурі - це тільки музиканти, які грають на вітху шаху.

Група ромів - люді і зараз проживають у країнах Середньої Азії, де продовжують займатись традиційними ремеслами. Вони є музикантами і співаками, ремісниками, що виробляють металеві прикраси.

БІЖЕНЦІ В УКРАЇНІ

27-го грудня минулого року завітали в гості до нашої редакції представники організації "Міжнародна амністія", яка проводить свою діяльність у різних куточках світу. Ними були Саїд Хашим (голова Львівської обласної організації "Афганські біженці"), Світлана Маринцова (президент організації "Права людини без кордонів" з центром у Львові) та Наталія Дульнева (секретар комісії національної амністії).

Приїхали вони на Закарпаття у справі Абдула Халлека, якого утримували у Бергівській в'язниці за те, що він намагався перетнути кордон під чужим іменем. І хоча ця справа була успішно завершена, проблема біженців у нашій країні ще далека від вирішення.

Що входить у компетенцію "Міжнародної амністії" та яка ситуація з біженцями в Україні, нам розповіла Світлана Маринцова. Коло діяльності "Міжна-

родної амністії" досить вузьке. Її представники займаються тільки тим, щоб біженців не депортували та не утримували в в'язницях. Організація не протестує їх подальшу долю, не займається адаптацією біженців у іншому суспільстві, їх працевлаштуванням.

Для більшості втікачів України є своєрідним "перевалочним пунктом". В основному вони намагаються потрапити у Німеччину або країни Скандинавії. Найбільше осіб тікає з Афганістану та Пакистану. Але б'єда в тому, що при переході кордону вони використовують чужі документи, видаючи себе за азербайджанців, вірменів тощо. Це спричиняє насамперед тим, що біженці бояться повернення на батьківщину.

Між Україною та Словаччиною діє негласний договір, за якого людину, що влімають про негласного перетворення кордону, або затримався з чужим паспортом, скажимо, у самій Словаччині,

повертають назад в Україну, хоча перебіжник має повне право просити притулок у тій же Словаччині". Саїд Хашим додав, що за даними за жовтень місяця 1999 року в Україні перебуває 3565 біженців, з яких 1937 чоловіки, 754 жінки, решта діти. З них лише 2691 отримали статус біженця.

Окрім того, Саїд Хашим підкреслив, що в Україні емігрантів сприймають як іноземців, а не громадян країни, що тягне за собою й відповідне ставлення. Вони не мають постійної прописки, а лише посвідчення, яке треба продовжувати кожні три місяці і за яким особа повинна знаходитися по місцю реєстрації даного документа. У

разі потреби виїхати, біженець повинен просити у місцевих органах влади дозвол на виїзд. Це не лише ускладнює життя причинним особам, але й ставить людину у безвихідне становище, змикає у колі прописки - працевлаштування - прописки.

На думку Наталії Дульневої, єдиним виходом із даного становища є ратифікація Україною Міжнародної конвенції з прав біженців, прийнятої у 1951 році та додаткового протоколу з 1967 року. "Біженці, - говорить вона, - такі самі люди, як й інші, тому вони повинні бути соціально захищені. Вони мають отримувати документи міжнародного зразку. Як, скажімо в Росії, отримують посвідчення типу повноцінного паспорту. До речі, Росія ратифікувала згадану конвенцію. Не займає відмітки, що Україна тим самим стягнула б на себе більше міжнародної допомоги та фінансової підтримки".

Що ж, будемо надіятися!

Н. Герцер

Є.Навроцька

Нам пишуть друзі!

Нещодавно колектив редакції "Романі Яг" отримав лист від нашого великого друга і дописувача, котрий живе в Коростені, нага Козимиренка, автора ромської абетки і дослідника історії і культури ромського народу. Наводимо цей лист повністю, без змін і скорочень.

ШАНОВНА РЕДАКЦІЯ!

Щиро вітаю всіх працівників з виходом трьохмовного часопису "Романі Яг". Бажаю творчих успіхів, терпіння і впевненості, що ваша праця принесе бажані плоди. Впевнений, що газета знайде своїх читачів у всіх регіонах України. Думаю, що її треба включити до каталогу підписних видань.

Шановна редакція! Хочу на сторінках нашої (вашої) газети розповісти про людину, яка прикладає багато зусиль, щоб в Україні знали про ромів та визначних діячів ромської культури. **Степан Пилипович Келар** - журналіст, поет, перекладач, знавець культури багатьох народів, в тому числі ромської. На сторінках багатьох газет та журналів він виступає зі своїми статтями, поезіями та перекладами з ромської на українську мову. Його статті в журналах "Відродження" та "Київ" говорять про автора, як про вдумливого дослідника ромської поезії не тільки в Україні, а й у Європі.

Степан Пилипович - щира, тиха, трохи соромлива людина, яка завжди готова вислухати співрозмовника, а вже потім сказати своє, завжди вивірене вагоме слово. Степан Пилипович охоче допомагає молодим даруванням, приділяє їм багато часу та уваги. Це з його легкого пера Україна дізналась про О. Даниліна, Л. Даниліну, Р. Кампльніткі (Набаранчук).

Степан Пилипович - мій щирий друг, який цінує справжню дружбу, а ще більше вболіває за справу, якій ми присвятили не один рік. Це з його, Степана, ідеї вийшла друком книга перекладів Т. Шевченка на ромську мову з його чудовою передмовою. До 200-х ліття з дня народження О. Пушкіна нами підготовлена книга перекладів поеми "Цигани" на українську, молдавську та ромську мови. Треба сказати, що і переклади Т. Шевченка і О. Пушкіна побачили світ в Україні вперше. Моєму другові тільки 60 років! У цього ще стільки творчих планів, стільки задумок. Зараз готується до видання книга моїх поезій ромською мовою в перекладі на українську С. Келара. Книга має вийти в 2000-му році.

Бажаю тобі, Степане, творчого довголіття, наснаги і сил, щоб більшість з задуманого тобою було реалізовано. Нам ще є що сказати. Хай щастить!

М. Козимиренко, член НСПУ.

Ромка Деметер

ЛУДИЛЬНИК

*Роздувай міхи, роздувай!
Іскри золотаві й сріблясті.
Ти казан всередині пастирай,
Щоби був, як дзеркало, чистий.*

*Роздувай міхи, роздувай!
Жар вугілля й полум'я в горні.
Кислотою - ось вона - позмивай
Смужечки та плямочки чорні.*

*Роздувай міхи, роздувай!
А ти нашатири неси, дочко!
Веселіш ганчіркою обтираєш,
А цей бік потри ще пісочком.*

*Стій вже, стій! Роздмухувати припиняй!
А пісочку дай ще півжменьки.
З гаків казана вже знімай,
Він - поглянь! - блищить, як новенький.*

*І хоч сам брудний весь від гару,
І лиска сорочка від поту.
А на серці радісно ганотару,
Бо зробив він добре роботу.*

Переклад на українську С. Келара

Після "Табору"
вона стала зіркою

Красуня-циганка Рада з відомого фільму Табор іде в небо - це і щастя, і біда Світлани Тома.

- Цей імідж так надійно приріс до мене, що змінив все у моєму житті. Режисерам навіть в голову не приходило запропонувати мені іншу роль. Але ж у мене нічого циганського нема! - щиро говорить актриса.

Нещодавно у житті Світлани Тома відбулась велика подія - вона вперше вийшла на театральну сцену. В театрі імені Моссовета вона грає в комедії разом з своєю дочкою Іриною. Все життя Світлана Тома боялась театральних ролей. Ірина допомагала мамі під час репетицій, підбадьорювала її і допомогла побороти цей страх.

Актриса і режисер

Насправді ж Світлана народжена для ролі ніжної Джульєти - так часто і глибоко говорить вона про кохання.

- Якщо я не кохаю, я вмираю. Шлюбів та романів у мене було не дуже багато. Не буду називати скільки - тут нема місця для арифметики. Свою людину я відчуваю миттєво - зразу. Як? Пояснити неможливо, - говорить Світлана.

Пристрастий Еміль Лотану увірвався у життя синадцятирічної дівчини і водночас перевернув його. Він іде до батьків Світлани у молдавське село і благає відпустити дочку в "актриси". Батьки проти - адже дівчина тільки що поступила на юридичний факультет. Але Світлана наполягає на своєму. А через короткий час вона ледве не загинула на знімальному майданчику: кинув вінегрет, в котрому вона була, на широкі магістралі, у старого екпіжа відлетіло колесо. Світлана зробила сальто і - чудом залишилась жива.

Лотану - це своєрідне сальто в житті актриси. Вона залишала його, виходила заміж за іншого, а потім знову поверталась...
Бабуся
Це був непростий час. Чоловік актриси загинув у двадцять п'ять років. Доньку Світлани виховували її батьки. Вона ж багато працювала, але у кожний вільний день летіла додому провідати дочку, перед котрою і досі вважає себе винною. І тепер, коли Ірина зайнята, Світлана з задоволенням пестить онучку - шестирічну Місю. Хоч назвати бабусею цю молодшу милувдану жінку просто неможливо.

Ще одна любов в житті Світлани - кішки. Більш за все в цих тваринах її захоплюють незалежність і невідчужливість. Не дивлячись на пластику, як у кішки, та ніжний голос, Світлану ніхто і ніколи кішечкою не називав. На питання, з якою твариною її частіше за все порівнювали чоловіки, вона не задумуючись відповідала: "Мене називали риссо".

О.Д.

На знімку: Світлана Тома разом з донькою Іриною.

Федеріко Гарсія Лорка

Ф.Г. Лорка - відомий іспанський поет, народився 5 червня 1898 року в андалузському селі Фуенте-Вакерос недалеко від Гранади. На початку 1936 року за цикл поезій "Циганське романсеро" жандармський полковник подав на поета в суд, звинувативши автора в "образі жандармерії через романс". Це незадоволення жандарма, ображеного в найкращих почуттях, та судову процедуру ніхто - в тому числі, сам Лорка - не сприйняли серйозно, але і тепер ця комедія є зловіщою. В червні 1963 року Г. Лорка разом з частиною інтелігенції Гранади: журналістами, лікарями, вченими-арабістами буде розстріляний франкістами біля кладовищної стіни. Пропонуємо читачам один з романсів циклу "Циганське романсеро".

КАК СХВАТИЛИ АНТОНЬИТО
ЭЛЬ КАМБОРЬО НА СЕВИЛЬСКОЙ ДОРОГЕ

*Антоньо Торрес Эредья,
Камборьо сын горделивый,
в Севилью смотреть корриду
шагает с веткою ивы.
Смугает луны зеленой,
шагает, высок и тонок.*

*Блещат над глазами кольца
его кудрей вороненых.
Лимоное на полдороге
нарезал он в час привала,
и долго бросал их в воду,
пока золотой не стала.
И где-то на полдороге,
под топодем на излучке,
ему вяттером жандармы
назад заломили руки.*

*Медленно день уходит
поступью матадора
и плавающим плащом заката
обводит моря и доли.
Тревожно чуют ошвы
вечерний без Козерога,
а конный ветер несется
в туман свищовых отрогов.*

*Антоньо Торрес Эредья,
Камборьо сын горделивый,
среди пяти треуголок
шагает без ветки ивы...*

*Антоньо! И это ты?
Да будь ты цыган на деле,
здесь пять бы румьв багряных,
стекая с ножа, запели!
И ты еще сын Камборьо?
Подкинут ты в кальбали!
Один на один со смертью,
бывало, в горах сходились.
Да вывелись те цыгане!
И пылью ножи покрылись...*

*Открылся засов тюремный,
едва только девять было.
А пятеро коверцов
вином подкрепили силы.*

*Закрылся засов тюремный,
едва только девять было...
А небо в ночи сверкало,
как круп вороной кобылы!*

Книжкова
ромська полицка

У містечку Шлірн під Прагою 10-13 грудня 1998 року проходила міжнародна конференція "Роми та Європа. Ромський етнос в багатонаціональних країнах Центральної Європи - європейська проблема?" Як підсумок дискусії, що проходила між учасниками конференції, в Празі у 1999 році вийшла книга під такою ж назвою "Роми та Європа". Оскільки проблема ромів існує майже в усіх країнах Європи - в першу чергу, це проявляється у дискримінації відносно ромів в освіті (майже ніде не існує ромських середніх та вищих навчальних закладів), в отриманні роботи (ромів приймають на роботу останніми, а звільняють першими), соціальної адаптації (ромів з таборок погано почувають себе у неромському оточенні) та інші. Своєю баченням у вирішенні цих питань поділились такі автори: Гідх Пуолтон (Великобританія) "Ромське питання у південносхідній Європі: важливий фактор побудови мультиетнічного суспільства", Юрій Маленовський (Чеська Республіка) "Толовні аспекти європейського простору ромської проблематики", Томас А.Ахтон (Великобританія) "Інтеграція ромів до суспільного життя і політики у Середній та Східній Європі", Фітсум А.Алема (Угорщина) "Охорона ромів та інших меншин від дискримінації: роль поліції", Вктор Секут (Чеська республіка) "Право і його реалізація" і т.д. Книга стане у великій нагоді для тих, хто займається ромською проблематикою.

Є.Сюрет.

Románi Yag

Kárpátaljai Roma Kulturális Felvilágosító Társaság

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

A romák a nagyvilágban

Zürich, Svájc

Svájc meghosszabbította a Koszovóból menekült romák telepedési engedélyt.

2000 május 31-ig maradhat Svájcban az a 500 koszovói roma, aki 1999 elején menekült oda.

Először úgy volt, hogy Svájcot 2000 január 1-ig kötelesek elhagyni. Hedorn, Koszovó különleges megbízója szerint, Koszovóban a romák nagy veszélynek vannak kitéve. Megemlítette azt is, hogy azokat a romákat, akik januártól menedékkérelt kérték, nem küldték vissza.

Kassel, Németország

A Sinti és Roma egyesület megrázta a tény, hogy egy egyént támadás ért, csak azért, mert házáat az egyesülés tagjának akarta eladni.

Az egyesülés felkérte a megyei vezetést és más szociális szervezeteket, hogy harcoljanak a rasszizmus ellen.

Névtelen emberek fenyegették nemcsak a ház tulajdonosát, de még a helyi vezetőket is.

Kijelentették, hogy felgyújtják a házat, ha a Sinti tagjának adják el.

Kérdés: akkor is felégetnek, ha a Sinti tagjának családja már benne laknia?

Svédország

A svéd legfelső bíróság döntése szerint diszkriminációnak számít az, ha megtiltják a nőknek, hosszú szoknyában lépjenek be az áruházakba.

Mariefred több áruházának tulajdonosai megtiltották a roma nőknek, akik hagyományos hosszú szoknyát viseltek, hogy vásároljanak. Ezt avval magyarázták, hogy a hosszú szoknya alá könnyen elrejtethetnek valamit.

A boltok tulajdonosait nem elégtette ki a bíróság döntése, ezért a legfelső bírósághoz fordultak, de elvesztették a pert. A tulajdonosokat 5000 svéd korona kártérítés megfizetésére kötelezték.

Középiskolába nem megy senki

Nemrég meglátogattuk a munkácsi táborban két hónapja megnyitott vasárnapi iskolát, ahol 50 roma gyerek tanul.

Délutánra fordult már az idő, amikor ebből az iskolából a 14-es számú nyolc osztályos iskolába mentünk, ahol szintén roma gyerekek tanulnak. Az iskola 200-250 méterre van a munkácsi tábortól.

Az iskolában Szabó Miklós, igazgató fogadott, aki 22 éve dolgozik itt s, 16 éve vezeti az intézményt.

Az igazgatótól megtudtuk, hogy az iskolába 459 tanulónak kellene járnia, de jó ha 300 jár, ezek is rendszertelenül. Ez az iskola az 50-es években nyitotta meg kapuit a roma gyerekek előtt, addig a romák a görög katolikus egyház mellett működött a 4 osztályos iskolába jártak.

A 14-es számú iskola 1970-től lett nyolcosztályos, s a romák többsége ezt végezte.

Sajnos, mostanában az iskolakötelesek fele jó ha jár iskolába, — mondja keserűen az igazgató. 23 pedagógusunk van. Többször megfordultunk a táborban. Elbeszélgetünk a szülőkkel, felhívva figyelmüket a tanulás fontosságára.

De a szülők kénytelenek gyerekeiket bevonni a család fenntartásába. Több gyerek szüleikkel koldulni jár a szomszédos megyébe.

Pedig az iskolában napközi működik, és a tanulók itt ebédel kapnak, amelyet az egyes számú iskolából hoznak számunkra. A napközire nagy szükség van, mert itt a tanulók megoldhatják a házi feladataikat. Otthon erre nem nagyon van lehetőség.

Az oktatás magyar nyelven folyik, de tanítják az ukrán nyelvet is. A 23 pedagógus mindent elkövet, hogy tanulók képzett emberre váljanak.

1991-ig az intézmény tanulói többször megfordultak a szomszédos Magyarországon, ahol folklorfesztiválon vettek részt. Több oklevéllel tüntették ki őket. Ezenkívül Magyarországon kirándulásra is voltak, ahol a pedagógusok érdekes találkozókat szerveztek számunkra ismert költőkkel és festőművészekkel. Bizonyításként az igazgató megmutatta

A 14-es iskola harmad osztályos tanuló napköziben.

nekünk az iskola albumát, amelyben több fényképen volt látható a gyerekek ismert emberek társaságában.

Mostanában sem a városi közoktatási osztálytól, sem a társadalmi szervezetektől nem kapunk semmilyen anyagi támogatást, tanulóink csak a megyékben rendezett folklorfesztiválokra vesznek részt, — mondja szomorúan az igazgató.

Kirándulásokra is csak a munkácsi várba megyünk gyalog. Benézünk egy osztályba, ahol harmadikos napközisek foglalkoztak. Gyerekek voltak szép számmal, a terem elég fűtött volt. Az iskolában, ahogy régen, úgy ma is cserépkályhák vannak, amelyben fával tüzelnek.

Ha nehezen is, de az iskolába járók többsége befejezi a nyolc osztályt, de tovább már szinte nem megy senki. Jó, ha egy-két gyerek folytatja tanulmányait esti iskolába. Szaképipiskolába nem megy senki.

Jó lenne, ha a 14-es iskolába nyílna egy esti tagozatú középiskola, mert az közel is van a táborhoz, meg már a gyakorlat is mutatja, hogy a roma gyerekek szívesebben járnak olyan osztályokba, amelybe csak romák vannak.

N.B
O. Gyeny.

A SPANYOL ROMÁK ÉLETÉBŐL

Spanyolországban a XV. század közepén jelentek meg a romák. Nem érkeztek még meg se melegezni, amikor Ferdinánd spanyol király kijelentette nekik: Vagy letelepednek, vagy mehetnek tovább. Ebben az időben üldözték a romákat és a zsidókat is. A romák többsége a hegyekbe költözött.

Nagy segítséget nyújtottak a romáknak a baszkok és az üldözött zsidók.

Történelmi forrásokban feljegyezték egy zsidó rabbi tragikus halálát, akit Katolikus Izabella máglyára küldött csak azért, mert nem engedte meg a spanyol katonáknak hogy elvegyék az csoport vándor roma gyerekeit.

I. Ferdinánd és Izabella nyomdokait követte V. Károly és II. Filáop is.

Ma már nem tudni, számdékosan vagy az inkvizíció hatására is üldözték a zsidókat, mórókat, amikor már megkeresz-

telkedtek. A zsidókkal és mórókkal rosszabbul bántak, mivel azok gazdagok voltak, így vagyoniukat az egyház kapta meg.

A romákat egyszerűen elégették, azzal vádolva, hogy az ördöggel cimborálnak.

A másik oldalról tagadhatalan az a tény is, hogy a spanyol nemesség nagyon is érdeklődött a romák zenéje és tánc iránt. Különösképp a 16. század végén és a 17. század elején, amikor is nagy haszonra tettek szert a romák táncából és zenéjéből.

A romák táncoltak, ahol csak lehetett: kastélyokban, tereken, utcákon, de csak addig, míg a katonák szét nem zavarták őket.

A spanyol romák még a 18. század elején is vándoroltak. Jelenős változás csak III. Károly uralkodása idején történt, aki követte Mária Terézia reformjait, a romákat Castellanos Nuevos (új kasztíliaiaknak) nevezte el. Ebben az időben a magyarok is

Anna Csina, a roma táncosnő Spanyolországból.

új magyaroknak nevezték a romákat. A romákat kényszerítették a letelepedésre, munkavállalásra és nem beszélhettek anyanyelvükön. Habár a romák többsége nem vetette alá magát ezeknek a törvényeknek, mégis vege lett 300 éves üldözésüknek.

Ma Spanyolországban a letelepített romák mellett még találkozhattunk vándorlókkal is.

Alkalmazkodni a kialakult helyzethez

Nemrég felkereste szervezetünket a „Romani Jagot” egy fiatal férfi Somovk Ignác. Somovk Ignác a beregszászi járási Badaló románainak a bírója.

Nem panaszkodunk, nem kémi jött.

Előtte egy déleceg fiatalember állt szépen felöltözve. Látszott rajta, hogy nem egy elkészedett emberrel van dolgom. Olyan férfi volt a beszélgetőpartnerem, aki a nehéz helyzetekben is feltalálja magát, és aki kiáll a közösségért. Badalóban két tábor van. Az egyik tábor a falu szélén, a másik bent a faluban van.

Itt mintegy 400 ma él.

A falubeli romák 6 évvel ezelőtt választották meg bírójukká Somovk Ignácot, aki egyben a községi tanács képviselője is. 1960-ban született Badalóban. Öten vannak testvérek. Szülei vályogvetéssel és csatornák készítésével foglalkoztak. Ez a csatornákészítés ma is a legtöbb badalói roma főfoglalkozása.

Somovk Ignác 8 osztályt végzett. 1981-ben nősült, letöltve a katonai idejét. Gyereke nincs. Arra a kérdésemre, hogy mivel foglalkozik, a következőt válaszolta:

- Mint a badalói romák legtöbbje, én is csatorna készítésével foglalkozom. Az árut a szomszédos megyékben is áruljuk és magunk teszük fel a házakra. Ezenkívül megtanultam a tévészerelelt. Ennek a tudásomnak is hasznát veszem.

- Mit tettel a romák érdekében mióta megválasztottak bírójukká?

- Először is minden roma, aki igényelt,

földet kapott- mondja Ignác. - A föld jó, de sajnos nagyon kevesen tudják megművelni, mivel táboraikban nincs egyetlen ló sem, így mindenért fizetni kell.

Elég szomorú, hogy a roma szülők nem engedik a gyerekeiket iskolába arra hivatkozva, hogy nincs arra tehetségük, hogy ruhával és lábbelivel ellássák őket.

Igy egy - két tehető roma család gyerekein kívül senki sem járt iskolába. Pedig jól tudom magamról, hogy a roma nemzettség felismerkedése iskolázottságunktól függ.

- Ha régen előfordultak kisebb lopások, ma már elértem, hogy egyetlen badalói roma sem lop.

Most mindenkinek nehéz az élete, nemcsak a romáknak, de aki akar, meg tud élni, ha nehezen is. Igy van a badalói romáknál is, akik alkalmazkodnak a mai élethez: a férfiak többsége csatornákat készít és árul távolabbi vidékeken, de kosárfonással, seprűkötéssel is foglalkoznak, és vannak olyanok is, akik Cserevovciba járnak áruért és azt itthon eladják.

Sajnos, nem tudtam elérni - folytatja a diskurzust Ignác, - hogy utat csináljanak a táboron belül. A községi tanácsnak nincs rá pénze, mi meg nem rendelkezünk annyi pénzzel, hogy megvásároljuk a mérgeződrága anyagokat az úthoz.

Igy ez a feladat a jövőtől függ, de remélem ezt is valahogy megoldjuk, mert igen nagy szükség van az útra.

H.B

Jókai Mór: A Cigánybáró (részlet)

Volt ennek a cigányfalunak egy öreg vajdája. Olyan fehér volt már a haja és a szakállja, mint a gyapjú, a képe pedig meg olyan fekete, mint a kordován. Ez ismerte a Cafrinka cigányt, a Szaffi anyját. Sokat beszélt felőle Jónásnak. Az volt a hatalmas asszony! Ott volt az öreg vajda is, mikor kivallatták Szögében. Öneki kellett a kinzöcsközöket tüzesíteni; mert legjobban értett hozzá. Mindent magára vallott a Cafrinka, amit csak urak kérdeztek tőle. Hogy ő volt a boszorkányok kapitánya; hogy sátánnak cladta magát, vérvél aláírt szerződésben; hogy az ördögöt lett megkeresztelve s akkor Olorum nevet kapott, hogy reptilni tud seprűn és felkantározott hordón, azon

szokott járni Világosvárra, a boszorkánykomákkal lakomázni, meg a szegedi Óthalomnál, hogy át tudott változni kerékké s úgy gurult végig az utcán., hogy cladta a törököknek az esőt, szárazságot csinált s ha kinyitott egy zsákot, abból forgószélet tudott eresztetni a vidékre; marhát, embert megrontott varázslatokkal, máskor meg holt embereket föltámasztott, új lelket fújt beléjük., tükörből jövődöt mondott; még az áldozatostyát is megbabonázta; ezt mind magára vallotta, amikor kínozták, hanem egyet hiába kérdeztek tőle: azt, hogy mit csinált a botsinkai plébánosnak a kanalaival?...

(1885)

Bújdosó

Mint partra vetett hal

Vergődött a vad karmaiban.

Bújdosó voltál e zord planetán,

Pedig nem ilyen nyomorításágról álmodtál.

Arcodról lehulló drága gyöngyök,

Fájdalomtól össze szorított öklök,

Sajogva megtorpant a lábad.

És zihálva kiabáltad:

Ember vagyok én is.

Szabadság után sóvárogva

Ébresztett fel egy hang:

Te zsidó vagy .

O, sors meddig üldözöl?

Hidegségtől a szívem megkövül.

Keserves izzó parázsként,

Mint pislákoló gyertyafény

Kétségek közt küzdök én,

Mint tajtékzó habokat

ziháló tenger

Ébredj fel – ébredj fel ember.

Brutális tettekel illeked.

Felhőtteket, s ártatlan gyerekeket.

Szomorú fűz árnyékában

Megfáradtan elszunnyadtam

És álomban is látom, azt a kint

Emberek remegő ajkait,

Kiket a fasizmus elítélt

Haltak meg fegyvertelen.

Romák, és Zsidók testvérként

Szívták be a gázok mérgező füstjét.

Még mardossa a lelkem

Még lüktetve fáj a csend,

Mint téli álmából felébred

a természet.

S a rügyező fák életet jeleznek.

Immár öröm könnyecseppek

Gördülnek le forró arcomon

A szabadságtól,

nincs nagyobb jutalom.

Illés Mária.

Kon San?

- Taves baxtalo, phrala!
- Taves baxtalyi vi tu, phenya! Kon san?
- Me som e Nyica. Haj tu kon san?
- Me som o Totoj. Romanyi shej san?
- Nichi, chi som romanyi shej. Me gahzi som, rakhlyi som. Haj tu rom san?
- Ova, me rom som, romano shavo som. Sar san phenya?
- Mishto som. Haj tu phrala, sar san tu? Mishto san?
- Nichi, me chi som mishto, nasvalo som.
- Atunchi zha Devlesa, phrala!
- Ash Devlesa, phenya!

Szavak

kon? ki?

san (létige)vagy

baxtalo (h. mn.) boldog

phral (h.) testvér, fivér

baxtalyi (n.mn.) szerencsés

vi is

tu te

me én

som vagyok

haj és

e (határozott névelő, n) a, az

o (határozott névelő) a, az

nasvalo (h. mn.) beteg

romanyi (n. mn.) cigány

shej (n.) lány (cigány)

nichi (tagadószó) nem

chi (tagadószó) nem

gahzi (n.) nem cigány nő

rakhlyi (n.) nem cigány lány

rom (h.) cigány férfi

ova igen

romano (h.mn.) cigány

shavo (h.) fiú (cigány)

sar? hogy (an)?

mishto jól

atunchi akkor

Kifejezések

Taves baxtalo! Légy szerencsés/boldog! (cigány üdvözlési forma találkozáskor férfifhoz szólva)

taves baxtalyi (id. mint fent, nőhöz szólva)

phrala testvérem, fivérem (megszólításnál)

phenya nővérem, húgom (megszólításnál)

vi tu te is

zha Devlesa! Isten áldjon! (tkp. Istennek! vö. magyar:járj Isten hírével! Cigány köszöntés

búcsúzáskor, az mondja, aki marad)

áh Devlesa! Isten áldjon! (tkp. maradj Istennek! cigány búcsúzási forma, az mondja aki távozik)

Életemet a gyerekeknek áldoztam

Nemrég azt hallottam egyik ismerősömtől, hogy az ungvári járási Tamócon él egy öreg roma asszony, aki 85 éves.

Ez hihetetlenek tünt számomra, mert kevés olyan romával találkoztam, aki megélte volna ezt a kort.

Ezért újév előtt egy nappal ellátogattam Tamócra. Az öreg néni Náci Emmának hívják, és Tamóc úgy nevezett Kanada utcájában él a legkisebb lányával és két unokájával.

Emma néni három unokája és két dédunokája körében találtam. A szoba, egyszerűen berendezett, a falon mindenütt férje és gyermekei arcképei láthatók.

Náci Emma 1915-ben született Ungváron. Apja világlátott ember volt, megjárta még Amerikát is.

A 30-as évek elején került Tamócra. Ismert tény, hogy a roma családokban sok a gyermek. Ez az asszony 14 gyermeket hozott a világra, közülük három meghalt. 11 gyermeket hat lányt és öt fiút nevelt fel.

Emma néni visszagondol férjére József-re, akivel több, mint fél évszázadot élt, és könnyecsepp csordult ki a szeméből.

Férjem nagyon jó és szorgalmas ember volt — emlékszik vissza Emma néni.

Igyekezzett mindennel ellátni a nagy családot. Tehetősek voltunk, de bekövetkezett 1944 ősze, amikor is férjem megsebesült és mindenünk odaveszett.

1944 őszén az ágyúzások elől gyermekeimmel, ekkor már hét gyereke volt, Blanka lányom mindössze három hónapos volt Botfalába menekültem. Hívtam a férjemet, de ő nem akarta otthagyni a nehezen összekuporgatott pénzből vett jószágainkat. Tőle nem messze felrobbant ágyúgolyótól sebesült meg. Szilánkok érték a kezét és a lábát. Sebesülése kihatással volt egész további életére. A férjem a második világháború után a helyi kolhozban helyezkedett el. Fogatosként dolgozott több, mint 30 évet. Azonkívül mindent elvégzett a ház körül. Szorgalmát bizonyítja az a tény is, hogy Emma néni háza udvarán a több öreg gyümölcsfa van.

Jószágot is tartottunk, - meséli Emma néni. Olyan tehenem volt, hogy három veder tejet adott naponként. Így elég

volt a gyerekeknek is meg még a szomszédok is tőlem vásároltak.

Minden erőnkkel azon voltunk hogy felneveljük gyerekeinket. A háztáji munkán és a gyermeknevelésen kívül, sokat dolgoztam a helyi magyaroknál. A faluban nagyon sok ismerősöm volt, akik ha kellett kisegítettek. Sajnos sokan közülük már meghaltak.

Felnevelni és talpra állítani 11 gyereket már magába hőstett. Emma néni gyerekei mind iskolázott, dolgos emberré váltak.

Az egyik fia, Sándor borbély, több mint 30 éve már, hogy a megyei kórházban dolgozik. A másik fia, Tibi szintén szakmunkás, vízvezeték szerelő. A lányai is mind dolgos nők.

Emma néni sokkal fiatalabbnak látszik a koránál. A munka teszi. A háztáji 10 ár mellett még van 25 ár földje, ahol még mindig kapál és gyomlál.

A nyugdíja mindössze 25 hrvnyva. Gyerekeitől nem kér segítséget, tudja, hogy mindenkinek megvan a saját problémája, de ha adnak elfogadja. Nagy segítséget nyújt Jolán lánya, aki a szomszédos Szlovákiában él.

Emma néninek megszámlálhatatlan unokája, és dédunokája, és ükunokája van. Ha néha összejön a család, kicsinynek bizonyul a háromszobás lakása.

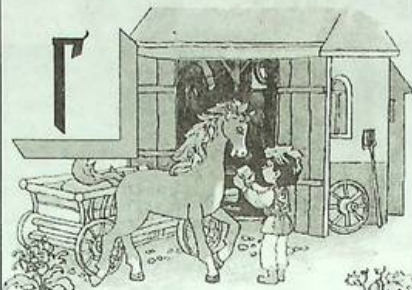
Nagyon jó lenne már, ha adnék azt a német pénzt, - mondja búcsúzóul.

Legalább vennék fát, mert a nyugdíjamból arra nem tellik.

Az élet hosszúságát az emberek életszínvonala is meghatározza. A romák régen is nehéz életkörülmények között éltek. Azért olyan kevés a romák között az olyan aki eléri az öregkort. Ezért is öröm számunkra az, hogy él egy öreg roma néni, aki már 85 éves.

Horvát B.

ПИШЕМО І ЧИТАЄМО РОМСЬКОЮ

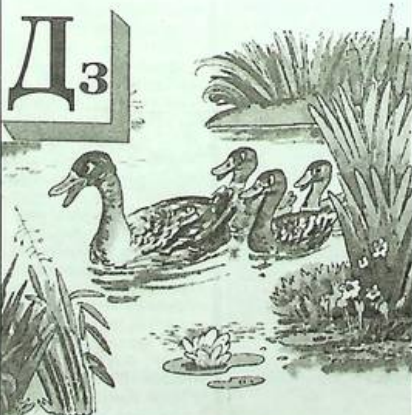
Г
Гожо геншо граторо
Лел вастендар мароро!
Гарного коя не кину,
Дам із рук йому хлібшу!

Е
Ернесто хуїлеа мацен,
Зумін лачі авла.
Як Ернест спїмає рибу,
Буде юшка до обїду.

І
Іло чачїнен пхенел,
Камліне ілестар джел.
Лише там любов палає,
Де серденько покохає.

Дз
Дзїво раца по паї бешел,
Ле чаворен вічїнел.
Дика качечка плавє,
Дїточок своїв зовє.

Казка

Жив був маленький хлопчик. Його батьки померли. Він не мав ніяких інших близьких. Жив у маленькій бідній хатині й роздумував, що буде далі. Він сказав собі: "Мені 10 років, що ж я буду робити один? Помандрую я у світ."

Вдягнувся, взяв хліб й пішов. Йшов він, йшов, горами, полонинами. Коли втомився, заснув під великим деревом. Коли прокинувся, бачить - сидить біля нього бідно вдягнута гарна старенька жінка.

Вона спитала у нього: "Що тут робиш, Михайлику?"
"Я нікого не маю. Тому шукаю когось, аби не бути самотнім."

Хлопчик був голодним.

Він подивився на стареньку, яка опустила очі. "Хочеш хліба?" - спитала вона. "Якщо даси мені, я буду радий". Вони поїли. Михайлик хотів піти геть. Та старенька подала йому руку й сказала: "Ходи зі мною, бо ти хороший хлопчик."

Йшли вони, йшли, аж ось, бачить Михайлик - стоїть гарна хатина. Поряд росте зелена травичка, квіти. "Ну, - сказала йому добра жіночка, - хочеш тут жити?". Хлопчик відповів: "Це дуже гарна хатинка, але що я буду тут робити один?". Старенька мило всміхнулася й запитала: "Хочеш щоб я залишилася з тобою?". Михайлик обняв та поцілував її. Коли вони ввійшли всередину, хлопчик побачив гарненьку маленьку дівчинку.

Жінка сказала йому: "Я чарівна жінка й люблю всіх діточок з цілого світу. А ця дівчинка теж була така самотня, як і ти! Звати її Дануша."

Старенька нагодувала їх. Михайлик та Дануша гралися на подвір'ї, а старенька була задоволена, що чорненький Михайлик та біленька Дануша так люблять один одного.

Казці кінець, а хто слухав молодець.

Переклад на українську мову Адама Аладара.

Параміса

Сас ехх цїкно чаворо. Мувля леске е дай тре о дад. На сас лес нїсавї фамелїя. Бешелас андре айсо цїкно чороро кхер. Думїнелас, со керела. Пгенелас пексе - 10 берш манге, со ме аде керава коркоро?

Джав андро светос. Іля пексе гада тре маро. Прегейля бут веша тре маля. Екхвар сас бут траїнен а засувтя тел о баро каш. Сар ушіля, дїхел - бешел паш лесте айш шукар пгурї ромні. Сас ла бакуля (паца) андро васт. Сас урді чорес.

Пгучел лестар: "Со аде керес, Міхалку?"

"Нане ман ніко. Родав варекас, гой те на авав коркоро."

Сас бокхало, камелас техан. Акана дїхел пре пгурї, ой мукля тїйле о якха. "Ка-

мес маро?" ой пгендя.

"Те ман дега, авава радо."

Хале. Акана о Міхалкус камля те джал гет. Е пгурї ромні леске дас о васт а пхендя: "Ав манца. Бо ту сал лагхо чгаворо."

Джанас, джанас. Акана дїхел, о Міхалкус айсо шукар кхероро. Чарорї желено, квітї. Но, пгенел леске ехх лачї ромньорї: "Камегас аде те бешен?"

Ов пгендас: "Шукар о кхер, але со аде керава коркоро?"

Ой асалас шукарес а пгучля: "Камес, гой аде тре ачав туга?"

О Міхалкус ла обхудня а чумїдя ла. Авле андре. А дїхел, оде бешел айсі шукар цїкні чайорї. Е ромні леске пгендя: "Ме сом волшебно ромні, со ме радо дїхав саворе чгавен пре цало светос. А кадї раклїорї сас трой коркорї сар ту! Вічїнел пєс Данушка."

Е Ромні лен дїня техан. Е Данушка тре о Міхалкус пєс аврї кгеленас е ромні пгурї сас іген радо, гой о Міхалкус калоро а е Дана парні, сар пєс радо дїхен. Парамїсаке агор а ко шундя бетяріс.

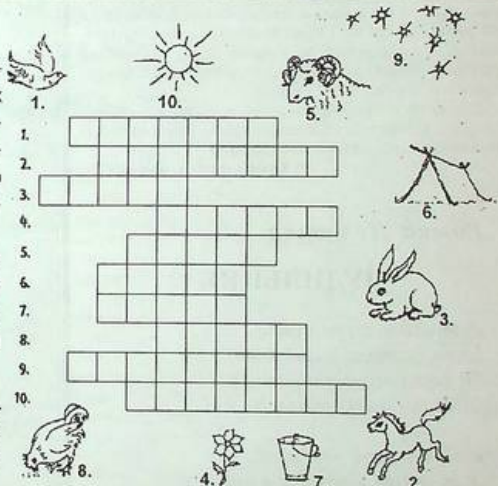
(Матеріал взято із збірника Romano Suno'98)
Написав Міхал Гїня (12 років, м.Рокїчани)

Кросворд

На прохання читачів, ми знову починаємо друкувати серію нових кросвордів для дітей. Даний кросворд складається з 10 пронумерованих картинок, назви яких потрібно вписати у клітинки з відповідним номером.

Відповіді просимо надсилати на адресу редакції, заповнивши та вирізавши купон. Читачів, які надішлють правильні відповіді протягом січня, чекає чудовий приз.

Відповіді на кросворд, надрукований у №8: 1. Лач. 2. Асва. 3. Вердан. 4. Окуляр. 5. Руконо. 6. Орган. 7. Дад. Слово розгадка: Чаворо.

Рецепти від Естери

Подкерде чїява Пїдбїванї сливи

На 5-6 порцій наливаємо в горщик 2 літри свіжого м'яса і доводимо його до кипіння. Миємо добре 800 гр. сушеного чорносливу. Кидаємо щипку солі, вимитий і вичищений від кісточок чорнослив і варимо 10-15 хвилин.
За той час, що сливи варяться, робимо заправку: у 0,5 л. сметани розміщуємо 2 столові ложки муки з чайною ложкою цукру - піску. Виливаємо у посуд, де вариться чорнослив, доводимо до кипіння, відставляємо з плити і даємо постояти 4-5 хвилин, щоб сливи стали більш ароматними.
Смачного!

АНЕКДОТ

- Мадам, я не ел уже три дні, - вздыхает цыган, обращаясь к проходящей мимо даме.
- Очень плохо, - отвечает та. - Надо заставить себя есть, даже когда не хочется.

Оголошення

Терміново продается будинок в м.Ужгороді по вул. Капушанській, № 81, що складається з двох квартир. В будинку є 4 кімнати, кухня, туалет, ванна. Проведена вода, каналізація. Біля будинку є сарай, сад з фруктовими деревами, виноградник.

РОМАНІ ЯТ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**

Редакція не зважає поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Ят"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а,
Телефакс 1-58-05.
E-mail: romaniyag@mail.uzhgorod.ua

Видруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13.
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 110.